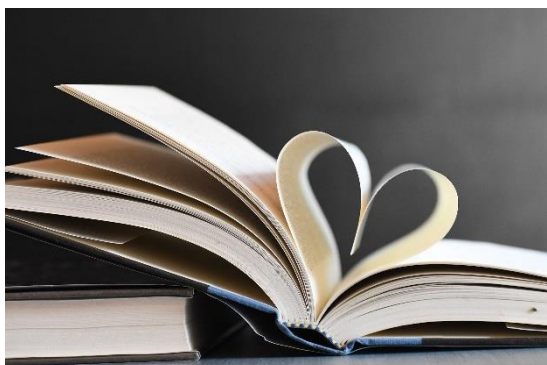

een bos waarin ik graag verkeer

een kennismaking met de Psalmen

Verbonden Léven, Psalmdag 13 nov. 2021, Chris Smits

Midden in het Bijbelboek – in het hart ervan – staat een boek(je) dat we de Psalmen noemen. Het is een boek vol liederen, vol poëzie. Het is zo rijk dat je het van heel veel kanten kunt bekijken. Enkele van die facetten wil ik hier graag samen met jullie bespreken om er beter in thuis te raken. En waar kan je beter beginnen dan bij het begin. Laat we dus beginnen met die eerste Psalm samen te zingen.

PSALM 1

Ik wilde dit even doen omdat Psalm 1 een heel bijzondere is.

Hij staat niet voor niets aan het begin van het boek. Het is een Psalm met als centrale thema: Kies! Kies en ga ervoor, dan zal je leven vruchtbaar zijn. In deze eerste Psalm is er sprake van twee wegen die aangereikt worden: Eén weg die dood loopt, de andere weg is die van de mens die zijn vreugde vindt in de wet van de Heer. (Voor 'wet' gebruiken we beter 'Thora', dat is niet zo eng als wet. De Thora is veeleer onderricht, richtingwijzer naar het verbond.) Psalm 1 nodigt ons dus uit om te kiezen: welke weg ga je? waarvoor zal jij je engageren?

Eigenlijk gaan alle Psalmen daarover – eigenlijk gaat de hele bijbel daarover – eigenlijk gaat ons hele leven daarover: nl. de keuze om al dan niet geworteld te leven, om je wortels uit te strekken naar diepe waterstromen, naar dat wat diep in je leeft, naar die onderstroom die je verbindt met alles en iedereen.

Maar het is niet zomaar iets om even te doen. Neen, we krijgen éerst een belofte mee, nl. de eerste woorden: "Gezegend ben je ...", want hij die z'n weg richt op G-d wordt als een boom geplant aan levengevend water. Hij wordt een vruchtbare boom die, ongelooflijk maar waar, nooit meer verdort.

*Gezegend de mens die de ráad niet vòlgt
van wie Gods weg niet kent, niet vòlgt, niet àcht,
maar die vreugde vindt in het Richtwoord van de Héer,
het verin- en -uitwendigt dag en nácht.*

*Hij is als een boom gewórteld aan levengevend wàter
en al wat hij dòet zal gezègend zijn.
Maar zo niet wie leeft zónder God:
als kaf verwaait hij met elke wínd.*

*Wie leeft zonder Gód houdt geen stànd
in het beràad van de Godgerichten;
zijn weg loopt dóod.*

Maar op weg Godgericht, geef Jij léven. (Ps. 1)

Met die grote belofte opent het boek van de Psalmen. En daarmee (met die Psalmen) zitten we midden in het oude testament, pal in het midden.

Met Psalm 1 stappen we binnen in wat het kloppende hart is van de hele bijbel.

Maar ik wil jullie toch even waarschuwen! Wie dichterbij die Psalmen komt en zich niet op een veilige afstand houdt (op een mentale 1,5 meter-afstand), wie echt met heel z'n wezen in die teksten gaat staan, die riskeert besmet te worden! Maar wees gerust het is geen dodelijk virus, integendeel! Het is wel een groot avontuur, een liefdesavontuur met G-d. Nergens anders wordt

zo duidelijk verwoord, wat het ten diepste wil zeggen om in G-d te geloven, wat het wil zeggen om Verbonden te Léven-IN-vertrouwen. Nergens anders klinkt hoe vervullend dat is.

Maar de Psalmen zouden de Psalmen niet zijn als daar niet tegelijkertijd ook mee gevochten wordt. In Psalm 63 bv. wordt duidelijk hoe ingrijpend Psalmen kunnen binnenkomen. (we zingen Psalm 63) Van bij het begin klinkt daarin het verlangen met ziel en lijf. Letterlijk vertaald staat er: met keel en vlees, met al wat ik ben dus, met elke vezel van mijn lichaam hunker ik naar Jou. Dat is de psalmentaal!

Ook goed om te weten is dat we, door met dit boek aan de slag te gaan, door Psalmen te bidden, eveneens gaan behoren bij de anawiem.

Dat zijn die Bijbelse mensen die zich arm weten voor G-d, die met open handen voor G-d durven te gaan staan en die weten dat ze hun kracht, hun leven, alleen bij G-d

Gezegd wie zó arm is
dat hij levengevend water kan ontvángen:
zijn wortels zullen stevig staan
en vruchtbaar zijn!

zullen vinden. Ze leven in het vertrouwen dat G-d hun leven draagt en richting geeft. Of anders gezegd: ze worden 'arm' door heel hun leven uit handen te geven. Maar geen paniek, want we hoorden het al van bij het begin van de Psalmen dat net die anawiem gezegend genoemd worden. Later zal Jezus het ook letterlijk zeggen in de zaligsprekingen: "Zalig de armen." (Mt. 5,3) (Dat is dus: Gezegd wie leeft in de geest van déze armoede.)

Misschien mag deze eerste Psalm ook wel een pleidooi zijn om de Psalmen echt niet los te laten. Noch in ons gebed, noch in de liturgie. Het zijn immers niet zomaar wat oude gebeden die we gewoon kunnen vervangen door nieuwe die beter klinken en eigentijdser zijn. Neen, volgens Tom Wright (oud bisschop van de Anglicaanse kerk en bijbelkenner) zijn ze het geestelijke wortelsysteem van de grote boom die hij het Christendom noemt. Waar anders haalt die gelovige gemeenschap haar herbronning? Waaruit put ze anders haar geloof? Wel, volgens Wright doet ze dit langsheen haar wortelsysteem: de Psalmen. En ik kan me daarin wel herkennen.

ONTSTAAN VAN HET PSALMBOEK

Hoe is dit boek nu ontstaan? We zullen daar niet te lang over uitweiden, maar ik wil er toch iets van laten klinken.

Dit boek is – zoals de meeste andere Bijbelboeken – gegroeid in de loop van vele jaren, eeuwen zelfs. Eerst waren er losse liederen die allemaal spreken van heel concrete ervaringen. Tegelijk blijken ze over existentiële zaken te gaan en dus van alle tijden. In de loop van de tijd is men deze liederen gaan samenbrengen in kleine bundels die werden toegewezen aan bepaalde dichters. Die losse bundeltjes zijn uiteindelijk samengevoegd tot het boek dat we nu kennen.

Het feit dat er in oorsprong losse bundels Psalmen waren is o.a. te merken aan het gebruik van de Godsnaam. Die verschilt naargelang de bundel (JHWH en Elohim). Ook is dat te merken aan doublures. Wisten jullie bijvoorbeeld dat Psalm 14 en 53 bijna identiek hetzelfde zijn? Dat was mij nog nooit opgevallen ook al bid ik al wel enige tijd deze Psalmen. (Psalm 53 wordt voorlezen terwijl Psalm 14 meegelezen wordt)

Door de samenvoeging van alle bundels is dus zoals gezegd ons Psalmboek ontstaan en bestaat het nu uit 150 Psalmen die in de Hebreeuwse Bijbel over 5 afzonderlijke boeken verdeeld zijn:

- Boek 1: Psalm 1 tot en met 41*
Boek 2: Psalm 42 tot en met 72
Boek 3: Psalm 73 tot en met 89
Boek 4: Psalm 90 tot en met 106
Boek 5: Psalm 107 tot en met 150

Dit is niet zomaar omdat ze toen zin hadden in kleinere boekjes. Neen, elk psalmboek vertelt z'n eigen verhaal en samen vormen ze een groot verhaal. Volgens de joodse traditie zijn die vijf psalmboeken ('de vijf boeken van David' zal men daar zeggen) een echo van en gelinkt aan de vijf boeken van Mozes, de Thora.

Een korte schets van dat grote verhaal: De eerste drie boeken laten de groei en het einde van de dynastie van koning David zien. Als inleiding hierop staat Psalm 2 die heel concreet over David gaat. In Psalm 2 wordt Davids superioriteit bezongen. Na twee boeken, of concreter na 71 liederen (die worden toegeschreven aan David), wordt in het slotlied van het tweede boek de hoop uitgezongen op een dynastie zoals die van David, maar dan voor altijd. Dat het zo mag blijven!

*Zijn Naam zal voor eeuwig blijven,
 zolang de zon er is, wordt zijn naam van kind tot kind voortgeplant! (Ps.72,17)*

Als we dan verder doordringen in het derde boek, valt hoe langer hoe meer op dat deze hoop onder druk komt te staan. In Psalm 89 vraagt de dichter zich af of G-d misschien zijn belofte gebroken heeft.

*En toch heb Je hem verworpen, Heer,
 het verbond met je dienaar verbroken. (Ps.89,39-40)*

*...
 Hoe lang nog, Heer, verberg Je je?
 Woedt jouw vuur tot altijd? (Ps.89,47)*

Boek vier en vijf laten dan verder klinken dat de wet, de wijsheid, toch wel belangrijke richting-wijzers zijn om G-d te leren kennen. Het is hier niet langer een koning of een of andere dynastie, het draait om God, de Thora. Toch is er nog sprake van een koning, maar dan een heel specifieke, nl. de Gezalfde, de Messias. En zo kunnen we verder trekken doorheen de vijf boeken.

Al wandelend doorheen die boeken kun je vaststellen dat elk boekje eindigt met een Lofpsalm. En de laatste vijf Psalmen sluiten het hele boek af. De laatste woorden van Psalm 150 zijn niets anders dan een ultieme oproep aan heel de schepping:

*God geloofd!
 in jouw Woning
 overal
 om jouw grote daden
 eindeloos!
 hoorn en fluit,
 harp en snaren,
 tamboerijn en cimbalen
 een dans voor Jou, God
 alle adem!
 (Ps.150)*

Zo eindigt het Psalmboek.

ZING, DANS, KOM IN BEWEGING, ... LÉÉF!

Het boek wordt in de Joodse traditie gebruikt als een echt liturgisch boek: Er wordt uit gezongen in de tempel en de synagoge. Psalmen werden van bij oorsprong gezongen. Dat weten we ook vanwege de latere opschriften. Daarin wordt er verwezen naar het zingen van David en doorheen verschillende Psalmen worden we zelfs opgeroepen om te bewegen: juich, klap in de handen, val in aanbidding neer, dans, zegen, kniel neer, ... je kan dus niet blijven stilzitten.

Wat nu geldt voor elk van de vijf boeken apart – het feit dat er beweging in zit en dat ze de bidder in beweging zetten – geldt wat mij betreft ook voor elke Psalm afzonderlijk. Er gebeurt iets met je, of beter in je ... Je zou het een soort transformatie kunnen noemen. Een transformatie waar vertwijfeling, wanhoop, kwaadheid, verscheurdheid, ... groeien naar een moment van overgave,

Er gebeurt iets met je, of beter in je ...
Je zou het een soort transformatie
kunnen noemen.

van vertrouwen. In de Psalmen kan een mens tot rust komen.

Het is vandaag niet meer de gewoonte om G-d te hulp te roepen alsof hij ons zou kunnen

redden uit een of andere benauwde situatie. (Niet dat er geen benauwende situaties niet meer zouden zijn, kijk maar naar heel de vluchtelingenproblematiek, de klimaatcrisis, corona, oorlogen, ... in die situaties zou je voor minder gaan roepen naar 'god weet wie'.) Neen, we verwachten eigenlijk niks meer van G-d. Hij zal de situatie niet komen veranderen.

En toch 'helpen' Psalmen. Ze doen ze iets met mij, in mij ... Misschien doen ze mij beseffen wat Etty Hillesum, (een jonge vrouw die op eigen verzoek naar Westerbork – het concentratiekamp voor Nederlandse Joden – gegaan is) schreef in haar dagboek:

“Ja, mijn God, aan de omstandigheden schijn jij niet al te veel te kunnen doen, ze horen nu eenmaal ook bij dit leven. Ik roep je er ook niet voor ter verantwoording, jij mag ons daar later voor ter verantwoording roepen. En haast met iedere hartslag wordt het me duidelijker: dat jij ons niet kunt helpen, maar dat wij jou moeten helpen en dat we de woning in ons waar jij huist, tot het laatste toe moeten verdedigen.”

Kort voor ze op 15 september 1943 verdween in de tragische anonimiteit van Auschwitz, schreef ze nog:

“Iemand zal toch moeten overleven om te getuigen dat God nog leefde in een tijd als de onze. En waarom zou ik die getuige niet zijn?”

Doorheen elke Psalm (en doorheen het telkens weer vastnemen van deze Psalmen) kan je dit voelen, ervaren: Als je de Psalmen bidt, ze overweegt, word je van binnenuit veranderd. Vriendelijk en geleidelijk, maar wel met vaste hand. Doorheen het op weg gaan met de Psalmen wordt onze manier van kijken naar de wereld, naar onszelf en naar elkaar radicaal veranderd. Het wordt een manier van kijken waarvan we geloven dat dit G-ds manier van kijken is. En al biddend mogen we bij elkaar die hoop blijven aanwakkeren, doen oplichten. Ja daarvoor hebben we Psalm dichters én -bidders.

DE PSALMEN: DOOR EN DOOR BIJBELS

De Psalmen zijn niet alleen 'een boek in de Bijbel' ze zijn ook 'de Bijbel in één boek'. Alle grote thema's van het eerste testament komen aan bod in dat ene Psalmboek. De schepping, de bevrijding uit Egypte, de periode van David en alle andere koningen, de ballingschap, enz.

Het psalmboek is een Bijbel in het klein, maar natuurlijk en gelukkig gaat het niet om een droge samenvatting. De Psalmen hernemen de heilsgeschiedenis, de geschiedenis van G-d met zijn volk, maar dan in een biddende modus. Gerard Von Rad (grote Duitse bijbelgeleerde) zegt er het volgende over: 'De Psalmen zijn het antwoord van Israël op Gods handelen en spreken tot hen'. Met andere woorden: in het psalmboek zien we hoe Gods woord in Israël is aangekomen en hoe het daar een antwoord heeft losgemaakt. Psalmen brengen dus ook duidelijk communicatie tot stand. Ze werden neergeschreven door gelovige Israëlieten ergens in een ver verleden. Israëlieten die zich aangesproken voelden en een persoonlijk antwoord wilden geven. En nu is het aan ons, nu zijn wij het die ons aangesproken mogen weten en met de Psalmen mogen antwoorden.

Dus de Bijbel geeft ons niet alleen verhalen of voorschriften of wijsheid, maar ook een boek om te antwoorden op G-d: een gebedenboek!

Vandaar dat Psalmen vaak beginnen met een aanspreking: Hoor mij heer, God, hou Je niet stil!

... Soms gaat het óver G-d of is er een oproep om G-d te loven ... Maar of er nu een aanspreking staat of niet, altijd is diegene die bidt (een ik of een wij) zich bewust van G-ds aanwezigheid. Altijd weet men zich in G-ds aanwezigheid. Psalmen trekken ons binnen in de omgang, in de relatie, de verbondenheid van Israël met de onuitsprekelijke G-d die zich toch uitsprekt en die wacht op een antwoord van onze kant. Door en door bijbels dus.

DE PSALMEN: DOOR EN DOOR MENSELIJK

Ze zijn door en door bijbels, maar ook ...

door en door menselijk, want Psalmen zijn geen afgeborstelde teksten.

Ze verwoorden wat in mensen omgaat, wat hen bezielt en staande houdt. De Psalmen leren mij niet alleen over G-d, maar vooral over mezelf en mijn relatie (of misschien ook juist niet-relatie) met G-d. De Psalmen zijn een rijkdom aan gevoelens, ervaringen, gedachten. Ze gaan over opstandigheid, woede, liefde, vertrouwen, twijfelen en zoeken, weten en niet-weten, vragen en antwoorden ...

Je kan absoluut niet zeggen dat de Psalmen vreemd zijn aan het leven. In elke Psalm hoor je ménsen bidden, mensen van vlees en bloed zoals jij en ik. Het zijn mensen die worstelen met G-d, mensen die verontwaardigd zijn, mensen die razend zijn op G-d, mensen die zich voornemen om zich ver weg te houden van al wat niet o.k. is, mensen die G-ds eindeloze erbarmen ontdekken, ...

In de film 'Des hommes et des dieux' (over de vermoorde monniken van Thiberine) werd mij nog duidelijker hoe het leven en het Psalmgebed elkaar verhelderen, in elkaar doordringen, en hoe ze elkaar verduidelijken. En dit alles

zegt veel over die God van Abraham, die God van Jezus, over onze G-d ... nl. dat de mens met al z'n emoties, in al zijn kwetsbaarheid voor hem mag gaan staan. Er moet niets verfraaid worden, beleefdheidsformules zijn niet nodig! Integendeel, denk aan Psalm 139: alles wat ons beweegt, alles wat ons beangstigt, kwaad maakt, vreugde geeft ... alles is voor G-d een open boek. Hij kent ons. Hij doorgrondt ons.

Omdat het dus een menselijke realiteit is, kan het niet anders dan dat er in de Psalmen ook stevig tekeer gegaan wordt tegen G-d: "Waarom ben Jij zo ver," vraagt de psalmist en "Waarom verberg Jij Je, net nu het moeilijk gaat?" (Ps. 10)

Vaak wordt er een toch wel stevige, of zelfs grove, taal gebruikt die ons wel eens kan storen – of móet storen, zou ik denken, want dat wil zeggen dat er niet wordt overgelezen. Ook die woorden mogen ons raken en in beweging zetten. Ja, ook de woorden van zij die met hun rug tegen de muur staan en niets anders meer kunnen dan haten; zelfs die woorden krijgen een plaats in dit Bijbelboek en zo wil het ook ons leren bidden. Het heeft dus geen zin om ze weg te laten. Het heeft geen zin om te denken dat – omdat wij christenen zijn – we verder zouden staan en het beter zouden weten. Het is in tegendeel essentieel dat al die menselijke gevoelens en ervaringen uitgesproken worden. Wat ik daarin wel mooi vind is dat diegene die om vergelding en wraak roept zich daarmee richt tot G-d (en niet tot zijn 'vijand'). Hij wil dus niet zelf het heft in eigen handen nemen. Het wordt een vraag aan G-d.

Daarbij zijn Psalmen geen vorm van zelfexpressie of projectie, waarbij we alleen maar bidden wat we graag horen, waar we ons goed bij voelen of wat we herkennen. Dat is ook helemaal niet de bedoeling. We moeten ons blijvend laten confronteren. De Psalmen mogen ons wakker schudden en als we ze aandurven, zullen we zien dat er iets met ons gebeurt, dat er iets in ons gebeurt. De problemen zijn er (natuurlijk) nog, maar er is plaats vrijgemaakt voor G-d, voor die oneindig goddelijke trouw. De Psalmen lopen zo vooruit op de toekomst, ook als het heden nog uitzichtloos lijkt! Kijk bv. naar Psalm 22. Die begint met een grote klacht (die Jezus ook uitspreekt op het kruis) maar aan het einde horen we 'God is een God van grote daden'. Wat hier klinkt is vertrouwen!

Psalmen zijn dus veel meer dan woorden, het zijn bewegingen die ons meetrekken.

Psalmen zijn door en door bijbels.

Psalmen zijn door en door menselijk.

Psalmen zijn er niet op de eerste plaats om verstandelijk overwogen te worden.

Ze zijn er om ons te kwetsen en ons binnenste open te gooien.

dom. André Louf

DE PSALMEN: DOOR EN DOOR POËTISCH

Psalmen zijn ook pure poëzie.

Dat zie in je één oogopslag als je het boek openslaat. Je ziet het aan de bladspiegel: je ziet regels, strofes, ... Je ziet poëzie waarin er wordt gespeeld met ritme, klanken, beelden en stijlfiguren.

Dat maakt het dan weer niet zo evident om Psalmen te vertalen. En het maakt dat vertalingen onderling ook wel heel verschillend kunnen zijn. (Daarom ook is het goed om als groep ergens een keuze te maken voor één vertaling en deze af en toe eens te spiegelen aan een andere.)

Psalmen zijn dus Poëzie: niet zomaar eender welke poëzie, maar wel de oudste en de mooiste poëzie die er ooit gemaakt is. Dat maakt ze ook tijdloos, omdat iedereen die gevoelig is voor schoonheid erdoor geraakt kan worden.

Vroeger dacht ik dat dichters gewoon op een mooie manier probeerden te zeggen wat we allemaal allang wisten. Maar niets is minder waar. Een goed gedicht trekt me mee naar een ervaring waar ik met m'n alledaagse manier van kijken, denken en spreken, niet gemakkelijk bij geraak! En als het dan tot mij mocht spreken, nadat ik het gelezen heb en ik me erdoor heb laten

Een goed gedicht trekt me mee naar een ervaring waar ik met m'n alledaagse manier van kijken, denken en spreken, niet gemakkelijk bij geraak!

raken, dan stel ik vast: zo had ik het nog niet gezien of ik had het wel gezien maar het was nog niet tot mij doorgedrongen. En vanaf nu zal, of beter kan, ik het nooit meer vergeten.

Een typisch kenmerk van de psalmpoëzie is het parallisme of gedachterijm. Dat betekent dat een vers vaak uit twee delen bestaat die gelijkend zijn qua inhoud en ook wel naar vorm. De twee delen lopen dus parallel.

Parallisme kan op drie verschillende manieren:

Ten eerste: Versdeel twee herhaalt versdeel één, maar met andere woorden.

*God, hoor mijn gebed,
geef gehoor aan mijn woorden (Ps. 54,4)*

Ten tweede: Versdeel twee is een tegenstelling of contrast dat de hoofdidee belicht.

*Anderen vertrouwen op wagens en paarden,
wij vertrouwen op de Naam van onze God;
zij buigen en vallen neer,
wij staan op en houden stand. (Ps.20,8-9)*

Ten derde: Versdeel twee herhaalt maar met een ietsje extra zodat het crescendo gaat.

*Waterstromen verheffen, Heer
luid verheffen zij hun stem. (Ps 93,3)*

Al deze herhalingen helpen ons, haastige bidders, om ons mee te nemen naar de diepte. Herhaling brengt verinnerlijking met zich mee en het maakt ook duidelijk dat alle gelovigen met verschillende woorden toch één en hetzelfde bidden.

Poëzie dus van de bovenste plank!

TOT SLOT

Dit boek waarrond we al de ganse dag stilstaan, is een boek dat door en door bijbels is, waaraan niets menselijk vreemd is, vol staat met mooie poëzie en die we liefst samen zingen. Het is een boek (of zijn het nu vijf boeken?) met een lange ontstaansgeschiedenis waarzonder we Jezus

nooit zullen kunnen begrijpen. Maar het omgekeerde is ook waar: we zullen de Psalmen nooit kunnen begrijpen zonder Jezus! Ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

We zijn begonnen met één boom aan het water (Psalm 1) en eindigen in een bos met de woorden van een dichter Hans Bouma.

De psalmen vormen een bos, waarin ik graag verkeer.
Deze bomen van liederen geven stem
aan alles wat ik geloof, hoop en liefheb,
aan alles wat mij verheft en verrukt en niet minder
aan alles wat mij verbijstert en verscheurt.

In het gezelschap van de psalmen,
lopend door dat machtige, altijd ruisende bos, besef ik
dat er gekozen moet worden: voor het leven en tegen de dood'.

Hans Bouma